

Katsaus Erik H. Eriksonin mallintamien lapsuuden kehitysvaiheitten nimityksiin

Vuoden 2021 helmikuussa, piirtäessäni puhtaaksi **Erik Homburger Eriksonin** niin sanottuja modaliteettikaavioita (ERIKSON 1963: 74, 77, 83, 89), nousi ilmeiseksi kysymykseksi, miten kaaviot tulisi otsikoida.

Halusinpa antaa kaavioille varsinaiset otsikot tai en, tiedostonimet on joka tapauksessa valittava. Yksittäisten elinmoodien (*modes*) kohdalla saatoin turvautua moodien numeroista ja nimistä johdettuihin tiiviisiin tiedostonimiin (esim. I vaiheen eli vaiheen A moodi 3, *oral-retentive* → <A3_orarete.png>; vrt. s. 74¹). Näin muodostetun tiedostonimen alun kirjain- ja numerotunnus auttaa pitämään kaaviotiedostot järjestyksessä hakemistoissaan. Lopun lyhennesanaosa puolestaan muistuttaa hakemistojen selaajaa kaavioitten sisällystystä, jolloin tiedostoja ei tarvitse niin usein avata turhaan.²

Lapsuuden kehitysvaiheita (*stages*) kuvaavien rivikaavioitten kohdalla ajattelin vastaavasti käyttäen rivintunnuksista ja vaiheitten nimistä muodostettuja tiedostonimiä. **Pertti Luukkosen** »Ihmisen vaiheet Eriksonin mukaan» -käsikirjoitukseen vaiheitten nimet kuuluvat keskeisenä sisältönä. Johdonmukaisuuden nimissä päätin tässäkin käyttää lähtökohtana Eriksonin alkuperäistä englanninkielistä oppisanastoa.

Sitäpä ei löytynytäkään – ei kattavassa määrin.

* * *

1 Milloin tämän tekstin kirjallisuusviitteissä mainitaan pelkkiä sivunnumeroita tai kuvannumeroita, kyseessä on aina ERIKSON 1963.

2 Vaikka pyrin kirjallisia töitä tehdessäni suosimaan pääasiassa suomea ja unkaria, totesin, että käytännön syistä englanninkielisten oppisanojen käyttäminen lähtökohtana olisi ainakin tässä kohtaa ja tässä työvaiheessa ylivoimaisesti helpoin ratkaisu.

Tähän mennessä olin lukenut »Childhood and society» (ERIKSON 1963, ERIKSON 1977) ja sen suomennosta »Lapsuutta ja yhteiskuntaa» (ERIKSON 1982) jo sen verran paljon, että yllätys ei ollut suuri. Huolellisuus ja järjestelmällisyys eivät olleet Eriksonilla päällimmäisinä mielessä, kun hän laati »matkasuunnitelmaansa käsitteitten pariin». Esipuheissaan hän käyttää teoksensa nimitystä *conceptual itinerary*, jonka suomentaisin mieluummin noin kuin suoraan vaikkapa 'käsitteelliseksi reittisuunnitelmaksi'.³ Teoksensa toisen luvun esipuheessa (s. 11–13) hän myös lempeästi naljailee (s. 12) edesmenneelle työtoverilleen **David Rapaportille**, joka lienee 1950-luvulla lähestynyt aihetta samassa hengessä kuin minä nyt (vaikka tietysti paljon asiantuntevammin).

Jotakin Erikson kyllä sanoo määrittelemistään vaiheista. Itse asiassa hän numeroi ne kaikki ja myös nimeää selkeästi **osan** niistä. Voisiko olla mahdollista, että osa alkuperäisistä nimityksistä olisi vain livahtanut ohi silmieni, tuumin.

Tässä vaiheessa työtä minulla oli jo käytössäni ODT-muotoinen, tekstinkäsittelyyn soveltuva versio ERIKSON 1963:n sivuista 72–97, joilla 2. luvun 3. alaluku »Zones, modes, and modalities» on kokonaisuudessaan. Päätin mekaanisesti etsiä alaluvusta kaikki sanan *stage* esiintymät ja selvittää, mitä Erikson todella oli »vaiheista» sanonut.

Voisi olla hyvä huomauttaa, että englanninkielisessä psykoanalyttisessä sanastossa esiintyy horjuntaa. Suomessa tunnemme esimerkiksi Sigmund Freudin seksuaaliteorian *latenssivaiheen*, josta saksankielisessä Wikipediassa esiintyy (toivottavasti) alkuperäinen nimitys *Latenzphase*⁴. Englanninkielinen Wikipedia käyttää siitä nimityksiä *latency stage*, *latency phase* ja *latency period*. Erikson itse kirjoittaa: »[These] experiences – – are repressed during the stage [!] which Freud called the »latency» period [!] – i. e., the long delay of physical sexual maturation.»

³ Suomennosta voisi kyllä luultavasti vieläkin parantaa.

⁴ Melko karkeaa suomalais-ugrialaista tarkekijoitusta noudattava ääntämisoheje: /late-ntsɸə:zə/. Yhdyssanan pääpaino on siis tavulla /tents/. – Tämä kirjoitus sisältää niin runsaasti englanninkielistä sanastoa, että sen osalta en voi ääntämisohejeita tarjota.

Sanan *stage* esiintymiä alaluvusta »Zones, modes, and modalities» löytyikin runsaasti. Jokaisella sivulla niitä ei kuitenkaan ollut, eikä varsinkaan löytänyt sitä esiintymää, jota kaipasin: II vaiheen eli vaiheen B (s. 77, kuva 2) selkeää nimeämistä.

* * *

Osa esiintymistä ei ole selvitykseni kannalta millään tavalla olennaisia. Epäolennaiset esiintymät voisi ryhmitellä seuraavasti:

a) Äärimmillään sanaa *stage* käytetään merkityksessä 'näyttämö', eikä sillä silloin ole mitään tekemistä lapsuuden kehitysvaiheitten kanssa – näin erityisesti seuraavassa kohdassa (s. 87): »[Oedipus] became a mythical hero and **on the stage** is viewed with intense pity and terror – –.» Mielestäni saman merkityksen vertauskuvallisempaan käyttöön voisi pitää myös tätä otetta (s. 86): »This, then, **sets the stage for** infantile genitality – –.» Tästä jälkimmäisestä otteesta tosin voisi esittää muitakin tulkintoja.

b) ja c) Selvitykseni kannalta olennaisina ei voi pitää myöskään niitä kohtia, joissa sanalla *stage* yksinkertaisesti viitataan puheena olevaan kehitysvaiheeseen määrittelemättä sitä mitenkään; eikä niitä, joissa kehitysvaiheita pelkästään numeroidaan.

Edellisestä ryhmästä poimin tähän kaksi esimerkkiä (s. 78, 79): »At this stage, however, not even the kindest environment can save the baby from a traumatic change – –.» »There are stages, however, which are marked by such unavoidable development of rage and anger that mutual regulation by complementary behavior cannot be the pattern for meeting them.» Jälkimmäisessä esimerkissä ei edes ole täysin selvää, puhutaanko nimenomaan numero- tai kirjaintunnuksin eroteltavista, määriteltyistä kehitysvaiheista vai yleisemmin erilaisista lapsuuden kehitykseen kuuluvista ajanjaksoista.

Jälkimmäisestä ryhmästä poimin niin ikään kaksi esimerkkiä (s. 76, 78):
»Now to the second stage, during which the ability to make a more active and directed approach, and the pleasure derived from it, grow and ripen.» »Thus, progress from stage I to stage II (and later to further stages) is represented as a diagonal progression upward and to the right.»

d) Edellisten ryhmien jälkeen voisi sanoa, että kaikki loput esiintymät antavat kehitysvaiheille sanallisia määritelmiä. Paikoin määrittelemisen tapa on kuitenkin lähinnä aihetta sivuava eikä mielestäni anna aihetta minkäänlaisten oppisanojen poimimiseen tai muodostamiseen. Poimin tästäkin kaksi esimerkkiä (s. 73, 78): »But while the mode of incorporation dominates this stage, it is well to get acquainted with the fact that the functioning of any orificial body zone requires the presence of all modes as auxiliary modes.» »A new stage does not mean the initiation of a new zone or mode, but the readiness to experience both more exclusively, to master them more co-ordinately, and to learn their social meaning with a certain finality.»

* * *

Kaiken tämän karsimisen jälkeen olemme valmiina käymään läpi ne sanan *stage* esiintymät, joitten kohdalla Eriksonin voisi, laajassa mielessä ainakin, katsoa todella **nimeävän** kehitysvaiheita. Nekin eroavat luonteeltaan toisistaan hyvin suuresti. Seuraavassa pyrin esittämään ne kaikki esiintymisjärjestyksessä.

Kunkin lainatun virkkeen edelle merkitsen sivunumeron sekä puheena olevan kehitysvaiheen tunnuksen. Joissakin teoksen laitoksissa tunnukset ovat kirjaimia, toisissa (kuten ERIKSON 1963:ssa) roomalaisia numeroita. Selvyiden vuoksi käytän tässä molempia: A/I, B/II, C/III jne. – Kehitysvaihemerkinnät perustuvat minun Eriksonin tekstistä tekemiini tulkintoihin; milloin en pidä tulkintaani ehdottoman varmana, kiinnitän lukijan huomion asiaan lisäämällä sulkeissa kysymysmerkin. – Korostan lihavoimalla ne virkkeitten osuudet, joita

pidän selvitystyön kannalta kaikkein keskeisimpinä. Lainausten kursivoinnit ovat peräisin alkutekstistä.

S. 73, A/I: Thus, there is in **the first incorporative stage** a clamping down with jaws and gums (second incorporative mode); there is spitting up and out (eliminative mode); and there is a closing up of the lips (retentive mode).

S. 74, A/I: In **the first oral stage** (I), the first incorporative mode dominates the oral zone. However, we prefer to call this stage **the oral-respiratory-sensory stage** because the first incorporative mode at the time dominates the behavior of all these zones, including the whole skin surface; the sense organs and the skin too are receptive and increasingly hungry for proper stimulation.

S. 79, B/II (?): For where breast feeding lasts into **the biting stage** (and, all in all, this has been the rule on earth) it is now necessary to learn how to continue sucking without biting, so that the mother may not withdraw the nipple in pain or anger.

S. 79, A/I: In regard to **the first oral stage**, we spoke of a mutual regulation of the baby's pattern of accepting things and the mother's (the culture's) way of giving them.

S. 80, A/I-B/II: **The oral stages** then, form in the infant the springs of the *basic sense of trust* and the *basic sense of mistrust* which remain the autogenic source of both primal hope and of doom throughout life.

S. 82, C/III: This whole stage, then, which the Germans called **the stage of stubbornness**, becomes a battle for autonomy.

S. 83, C/III: Adding **the anal-urethral-muscular stage** to our chart, we arrive at the formulation shown in Figure 3.

S. 84, C/III: What enduring qualities are rooted in **this muscular and anal stage**?

S. 85, A/I-B/II (?): The infant must come to feel that his basic trust in himself and in the world (which is the lasting treasure saved from the conflicts of **the oral stage**) will not be jeopardized by this sudden violent

wish to have a choice, to appropriate demandingly and to eliminate stubbornly.

S. 86, TAULUKKOON SISÄLTYMÄTÖN VAIHE: If not specifically provoked into precocious manifestation by special frustrations or special customs (such as sex play in groups), it is apt to lead to no more than a series of fascinating experiences which are frightening and pointless enough to be repressed during **the stage which Freud called the "latency" period**—i.e., the long delay of physical sexual maturation.

S. 86, D/IV: The sexual orientation of the boy **at this stage is phallic**. (Tämä on rajatapaus, joka oikeastaan olisi mielestäni kannattanut sulkea pois karsinnan kohdassa d. Otan sen kuitenkin varmuudeksi mukaan.)

S. 88, D/IV: In both Figure 4 (male) and Figure 5 (female) we add line IV, **the locomotor and infantile genital stage**, during which the mode of intrusion (5) is suggested in ambulatory exuberance, in aggressive mentality, and in sexual fantasies and activities.

S. 90, D/IV: **The ambulatory and infantile genital stage** adds to the inventory of basic social modalities in both sexes that of "making" in the sense of "being on the make."

S. 91, A/I-C/III (?) ynnä E/V (?): This concludes our restatement of the theory of infantile sexuality, which is really a theory of **pregenital stages** leading to **a rudimentary genitality**.

S. 91, E/V: In line V (Figure 4 and Figure 5) **the rudimentary "genital stage"** is anticipated.

S. 92, A/I-C/III (?): This was first conceived of as the integration of **the pregenital stages** to a point of perfection which, later on (after puberty), would insure three difficult reconciliations: (1) the reconciliation of genital orgasm and extragenital sexual needs; (2) the reconciliation of love and sexuality; (3) the reconciliation of sexual, procreative, and work-productive patterns.

Kuten lainauksista näemme, Erikson ei ole edes pyrkinyt kohti täsmällisesti nimettyjen, selkeästi määriteltyjen kehitysvaiheitten järjestelmää. Hänen kaa-
viokuvansa numerointeineen (ynnä joissakin laitoksissa esiintyvine kirjaintun-
nuksineen) toki esittävät selkeän viisiportaisen rakenteen, mutta yhdessä teks-

tin kanssa se ei muodosta hiottua teoreettista rakennelmaa. Ennemminkin teksti maalailee kaavioille vapaamuotoisia, paikoin suorastaan kaunokirjallisen luonteisia avustavia selityksiä.

* * *

Tekstistä on poimittavissa tai pääteltävissä seuraavat nimenomaisesti eri kehitysvaiheita tarkoittavat ilmaukset:

Vaiheen A/I nimitykset:

- *the first incorporative stage* (s. 73)
- *the first oral stage* (s. 74, 79)
- *the oral-respiratory-sensory stage* (s. 74; kirjoittajan mielestä erityisen suositeltava nimitys; kuuluu sanastollisesti »täsmällisesti kuvailevaan järjestelmään»)

Vaiheen B/II ainoa (!) nimitys:

- *the biting stage* (s. 79; ei vaikuta kuuluvan sanastollisesti samaan järjestelmään kuin useimmat muut nimitykset)
- huomautus: tekstissä ei todellakaan missään esiinny esimerkiksi nimitystä **the second oral stage!*

Vaiheen C/III nimitykset:

- *the stage of stubbornness* (s. 82; esitetään ennemmin historiallisena kuin järjestelmään varsinaisesti kuuluvana)
- *the anal-urethral-muscular stage* (s. 83; kuuluu sanastollisesti »täsmällisesti kuvailevaan järjestelmään»)
- [*the*] *muscular and anal stage* (s. 84)

Vaiheen D/IV nimitykset:

- [*the phallic stage*] (s. 86; koskee poikia; ei varsinaisesti Eriksonin esittämä nimitys, mutta helposti johdettavissa hänen kuvailustaan)
- *the locomotor and infantile genital stage* (s. 88)
- *the ambulatory and infantile genital stage* (s. 90)

Vaiheen E/V nimitykset:

- *the rudimentary "genital stage"* (s. 91)
- *a rudimentary genitality* (s. 91; ei varsinainen vaiheennimi, mutta hyvä huomata ja verrata edellä osittain lainausmerkeissä esitettyyn; palaan aiheeseen tuonnempana)

Taulukkoon sisältymättömän vaiheen nimitys:

- *the stage which Freud called the "latency" period* (s. 86; vaikuttaa siltä kuin Erikson tietoisesti välttäisi nimeämästä vaihetta oman teoriansa puitteissa ja tyytyisi, jossakin määrin historiallissävyytteisesti, lainaamaan Freudia)

Vaiheitten A/I-B/II yhteisnimitykset:

- *the oral stages* (s. 80)
- *the oral stage* (s. 85; tällä kertaa yksikössä ilman määrettä *first* tai *second*; oletan, että tässä jostakin syystä puhutaan kahdesta ensimmäisestä kehitysvaiheesta yhtenä ajanjaksona)

Vaiheitten A/I-C/III (?) yhteisnimitys (toisaalta on tulkittavissa, että tämä voisi viitata kaikkiin murrosiän sukupuolista heräämistä edeltäviin vaiheisiin, myös varhaiseen genitaaliseen ynnä latenssivaiheeseen; asia ei tyhjentävästi selviä sen enempää tekstin kuin kaavioittenkaan nojalla:):

- *the pregenital stages* (s. 91, 92)

Selvitykseni tulokset johtavat minut arvostelevaan Eriksonin esityksen epäkohtia:

1. Eriksonin käyttämien vaiheennimitysten perusteella olisi rakennettavissa vähintään kolme erilaista johdonmukaista nimeämisjärjestelmää. Ne kaikki hän on kuitenkin jättänyt vajaiksi. Paikoitellen hän on luonut »samaan» järjestelmään rinnakkaisnimityksiä, esimerkiksi *the locomotor and infantile genital stage* (s. 88) ~ *the ambulatory and infantile genital stage* (s. 90). Täsmällisyyteen pyrkivä lukija ei halutessaankaan voi järjestelmällisesti viitata Eriksonin teorian kehitysvaiheisiin muutoin kuin numero- tai kirjaintunnuksin, ellei lähde oman intuitionsa ja yleissivistyksensä pohjalta täydentämään nimistöä.

2. Vaiheesta A/I puhuessaan Erikson ottaa suoraan kantaa rinnakkaisien nimitysten paremmuuteen. Hän ei kuitenkaan tarjoa ulkoasultaan vastaavia (»normatiivisia») nimityksiä muille kuin A:lle/I:lle (*the oral-respiratory-sensory stage*) ja C:lle/III:lle (*the anal-urethral-muscular stage*).

3. Vaiheelle B/II Erikson ei anna mitään sellaista nimitystä, joka luontevasti sopisi yhteen hänen muitten tavalla tai toisella muodollisten vaiheennimiensä kanssa. Sama pätee pitkälti vaiheeseen E/V.

4. Vaiheen E/V määrittely (s. 89, 91–92) jää kaiken kaikkiaan huteraksi. Lukijalle ei aukottomasti selviä, pyrkiikö kaavion rivi E/V ensisijaisesti esittämään nuoruus- tai aikuisiän kehittyneempää genitaalisuusvaihetta vai sen »ennakoivaa aavistusta», joka on havaittavissa jo vaiheessa D/IV, tämän vaiheen pääasiallisten modaliteettien rinnalla. Selkeämpi oman oppisanaston määrittely ja kaavioitten vähänkin perusteellisempi selittäminen olisi todennäköisesti tuonut tähän avun. Nämä parannukset olisi ollut helppo toteuttaa alaviittein teoksen toista laitosta työstettäessä.

5. Lukijalle ei aukottomasti selviä sekään, mitä Erikson tarkoittaa ilmauksilla *the oral stages* (s. 80) ~ *the oral stage* (s. 85) saati se, mitä

hän tarkoittaa ilmauksella the *pregenital stages* (s. 91, 92). Näissä kohden psykoanalyttisen kirjallisuuden tuntemus voisi auttaa lukijaa, mutta jälleen on sanottava, että Eriksonin olisi toista laitosta muokatessaan tullut ottaa maallikkolukijansa huomioon.

* * *

Koko selvitystyö lähti pienestä käytännön ongelmasta. Siihen ongelmaan ei ratkaisua löytynyt Mikä nyt eteen?

Kätevintä lienee lainata vaiheille nimet Pertti Luukkoselta. Tässä kohtaa huomaa, että Luukkosen käsikirjoituksen numero- ja kirjaintunnukset eivät nähtävästi noudata »Childhood and society» **minkään** laitoksen modaliteettikaavioitten käytäntöä. Hän on katsonut aiheelliseksi luoda oman tunnusjärjestelmänsä, jonka lähtökohtana on Eriksonin »epigeneettinen taulukko» (ERIKSON 1963:ssa s. 273, kuva 12) ja joka yhdistelee siihen modaliteettikaavioitten järjestelmää. Sivuutan tämän seikan ja lainaan Luukkoselta vain nimityksiä pitäytyen edellä käyttämiini yhdistettyihin kirjain- ja numerotunnuksiin.

- A/I (passiivinen⁵) **oraalis-imevä vaihe** (pojilla ja tytöillä sama kehitys ja yhteinen kaavio).
- B/II (aktiivinen⁶) **oraalis-sadistinen vaihe** (pojilla ja tytöillä sama kehitys ja yhteinen kaavio).
- C/III **anaalis-sadistinen vaihe** (pojilla ja tytöillä sama kehitys ja yhteinen kaavio).
- D/IV **fallis-oidipaallinen vaihe** (pojilla ja tytöillä osittain eriävä kehitys ja erilliset kaaviot).

5 Oletan, että »passiivisuutta» korostetaan tässä, jotta tehtäisiin selvä ero nimenomaan seuraavaan vaiheeseen eli (aktiiviseen) oraalis-sadistiseen vaiheeseen.

6 Oletan, että »aktiivisuutta» korostetaan tässä, jotta tehtäisiin selvä ero nimenomaan edelliseen vaiheeseen eli (passiiviseen) oraalis-imevään vaiheeseen. Käsittääkseni kaikki vaiheet tästä eteenpäin ovat tässä tarkoitettussa mielessä »aktiivisia» – »aktiivisuus» on ominaisuus, joka ruumiillisesti terveeltä ja henkis-sosiaalisesti kehittyvältä ihmiseltä puuttuu ainoastaan kaikkein varhaisimmassa kehitysvaiheessa.

- Eriksonin modaliteettikaaviosta (joka tapauksessa) puuttuva kehitysvaihe: **latenssi**.
- Eriksonin modaliteettikaaviosta (ainakin Luukkosen tulkinnan mukaan) puuttuva kehitysvaihe: **nuoruusikä**. Luukkonen jakaa tämän kahteen alavaiheeseen, **puberteettiin** ja sitä seuraavaan **adolesenssiin**.
- E/V **lopullinen genitaalinen vaihe, nuori aikuisikä** (miehillä ja naisilla osittain eriävä kehitys ja erilliset kaaviot). Luukkonen tulkitsee (ehkä hyvinkin aiheellisesti) että Eriksonin kaavioitten rivi E/V pohjimmiltaan kuvaa nimenomaan tätä vaihetta, johon kaaviossa esitetyt siittäminen ja hedelmöityminen ns. terveen ja normaalin kasvukehityksen yhteydessä tavallisimmin kuuluvat.
- Eriksonin modaliteettikaaviosta puuttuvat myöhemmät kehitysvaiheet eivät ole tiedostojen nimeämisen tai käytössä olevien kaavioitten otsikoinnisen kannalta oleellisia. Ne ovat, ikäjärjestyksessä, **keski-ikä** ja **vanhuusikä**.

* * *

Nyt pääsen käytössäni olevien tietojen pohjalta viimein muodostamaan kaipaamani tiedostonimet.

- (A) + (pojilla ja tytöillä yhteinen kaavio) + (oraalis-imevä vaihe)
→ **<Ac_oraime>**
- (B) + (pojilla ja tytöillä yhteinen kaavio) + (oraalis-sadistinen vaihe)
→ **<Bc_orasadi>**
- (C) + (pojilla ja tytöillä yhteinen kaavio) + (anaalis-sadistinen vaihe)
→ **<Cc_anasadi>**

- (D) + (pojilla erillinen kaavio⁷) + (fallis-oidipaallinen vaihe)
→ **<Da_faoidi_po>**
- (D) + (tyttöillä erillinen kaavio) + (fallis-oidipaallinen vaihe)
→ **<Db_faoidi_ty>**
- (E) + (miehillä erillinen kaavio⁸) + (lopullinen genitaalinen vaihe)
→ **<Ea_logeni_mi>**
- (E) + (naisilla erillinen kaavio) + (lopullinen genitaalinen vaihe)
→ **<Eb_logeni_na>**

Lähteet

[ERIKSON, ERIK H.](#) 1963: [Childhood and society](#). 2nd edition, revised and enlarged. College edition. 3rd printing. [First edition was published 1950.] Ei ISBN:ää. 445, [2] s.

ERIKSON, ERIK H. 1977: *Childhood and society*. Revised edition. Ei ISBN:ää (nid.). 397, [3] s.

ERIKSON, ERIK H. 1982: *Lapsuus ja yhteiskunta*. Suom. Esko Huttunen. 2., tarkistettu p. 1. p ilmestyi 1962. Engl.kiel. alkuteos *Childhood and society* ilmestyi 1950. ISBN 951-20-2318-0 (nid.). 447 s.

[Latency stage](#) (hakus.). – Wikipedia. The free encyclopedia.

[LUUKKONEN, PERTTI](#): Ihmisen vaiheet Eriksonin mukaan. Käsikirjoitus.

[Triebtheorie](#) (hakus.). – Wikipedia. Die freie enzyklopädie.

7 Miehet tulevat ensin, sillä haluan pitää kiinni Eriksonin ajankuvasta; tarkastelen hänen tekstiään ensisijaisesti pyrkien eläytymään XX vuosisadan jälkipuoliskon lukijan rooliin. Eriksonin teoria rakentuu, tietyistä huomattavankin feministisistä piirteistään huolimatta, siitinkateuden teesin hyväksymisen varaan. Miehillä (tai etenkin pojilla) siis subjektiivisesti koettuna »on» jotakin, naisilta (tai etenkin tytöiltä) vastaavasti »puuttuu» jotakin. Henkilökohtaisesti epäilen, että väittämä ei ole yleisinhimillinen vaan heijastelee Freudin kasvuympäristöä – kuten moni muukin hänen sinänsä kiinnostavien teorioittensa yksityiskohta. Olisi kuitenkin hedelmätöntä tässä yhteydessä tuoda epäilyksiäni esiin tätä viitetekstiä laajemmin.

8 Vrt. alaviite 7.